

شناخت عوامل اجتماعی مؤثر بر مهاجرت نیروی کار به کانادا طی سال‌های ۸۶

تا ۹۱

سید رضا معینی^۱، هاجر کلاهدوزان^۲، مصطفی مختاری^{۳*}

۱- استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

۲- کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

۳- کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

چکیده

پژوهش حاضر بر اساس پرسشنامه‌های تکمیل شده توسط افرادی که دارای شرایط اقدام برای مهاجرت از طریق دفاتر مشاوره شغلی و کاریابی بین‌المللی دارای مجوز از وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی بوده‌اند، انجام شده است و به همین دلیل اطلاعات استخراج شده از آن بسیار دقیق و صحیح است و این موضوع نقطه قوت و ویژگی این پژوهش است. بنابراین یافته‌های این پژوهش بر اساس تحلیل ثانویه اطلاعات دفاتر مشاوره شغلی و کاریابی بین‌المللی است که مبنای تحلیل قرار گرفته است. در پژوهش حاضر تلاش شده است با بهره‌گیری از روش‌های کتابخانه‌ای و پرسشنامه‌ای، اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری و پس از ورود داده‌ها توسط نرم افزار SPSS، اطلاعات به دست آمده مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش آمار توصیفی و استنباطی و همچنین تحلیل عاملی استفاده شده است. نتایج و یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مهمترین عامل مهاجرت افراد به کانادا، یافتن شغل و

در آمد بیشتر بوده است و نیافتن و کمبود شغل مناسب در کنار مسایلی چون امنیت شغلی و محدودیت‌های اجتماعی از عوامل دافعه در ایران بوده است.

واژه‌های کلیدی: مهاجرت نیروی کار، مهاجرت، نخبگان، کشور مهاجر پذیر.

مقدمه و بیان مسأله

مهاجرت برای کار، پدیده‌ای است که در گذشته، بیشتر تابع عرضه و تقاضا و احساس نیاز برای کار بوده است؛ ولی در حال حاضر، احتیاجات منطقی جوامع، تنها عامل مهاجرت نیستند و به همین دلیل، گاهی مهاجرت به عنوان یک بحران اجتماعی و فرهنگی مطرح می‌شود. در واقع، امروزه در بسیاری از موارد، نه شهر یا کشور مهاجرپذیر به این همه نیروی کار مهاجر نیازمند است و نه شهر یا کشور مبدأ از این نیروی نیاز است. در بسیاری از موارد، شخصی که می‌خواهد به امید یافتن کار و موقعیتی بهتر، مهاجرت کند، تصویر درستی از شرایطی که در انتظار اوست ندارد و گاهی دلیل این مهاجرت، جذابیت‌های کاذب و خیالی است که تناسبی با موقعیت و توانایی‌های فرد مهاجر ندارد. تعداد زیادی از مهاجران، قبل از تصمیم‌گیری برای مهاجرت، اهداف و توانایی‌های خود را مورد بررسی قرار نمی‌دهند و موارد مهمی همچون شغلی را که بعد از مهاجرت قرار است پیشه خود کنند، تجربه و مهارت‌های خود، تسلط به زبان محلی شهر یا کشور مقصد، نیاز یا عدم نیاز جامعه مقصد به تجربه‌ها و مهارت‌های آنان، وجود یا عدم وجود شغل مورد نظرشان در شهر یا کشور مقصد و چگونگی تأمین مخارج تا زمان پیدا کردن کار مناسب را نادیده می‌گیرند و به همین دلیل، بعد از مهاجرت، با شرایط سخت و ناگواری مواجه می‌شوند که یا باعث مأیوس شدن و سرخوردگی آنها می‌شود و یا با پرداختن به شغل‌های کاذب، علاوه بر هدر دادن توانایی‌های خود، برای جامعه جدیدی که به آن وارد شده‌اند نیز در دسرها و معضلات فراوانی ایجاد می‌کنند. از طرف دیگر، گاهی عدم رفع احتیاجات منطقی نیروی انسانی ماهر و متخصص و نبود امنیت شغلی و آزادی‌های سیاسی - اجتماعی لازم برای پیشرفت آنان در شهر یا کشور مبدأ، باعث مهاجرت این نیروها می‌شود که این امر، موجب محروم شدن آن شهر یا کشور از سرمایه‌های اجتماعی و انسانی ارزشمندی می‌شود که در بسیاری از موارد، جایگزینی برای آنها وجود ندارد. در مجموع می‌توان گفت

که مهاجرت گسترده نیروی انسانی به ویژه نیروی کار ماهر و متخصص یکی از مسائلی است که طی سال‌های اخیر دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی را به چالش کشانده است.

مهاجرت امری چند بعدی و به شدت پیچیده است که با بسیاری از ابعاد زندگی مدرن ارتباط دارد و یکی از مولفه‌های اصلی تغییرات جمعیتی در کنار باروری و مرگ و میر است که می‌تواند حجم توزیع، و ترکیب نهایی جمعیت را در دو منطقه مبدا و مقصد به شیوه‌ای متفاوت تحت تاثیر قرار دهد. مهاجرپذیری یک منطقه به معنی وجود جاذبه بیشتر، امکانات مناسبتر زیست، فرصت‌های شغلی و مناسب و درآمد بیشتر است برخی از این عوامل نمودهای توسعه یافته محسوب می‌گردند. پس مهاجرپذیری را باید نشانه پویایی بیشتر جامعه دانست.

در سال‌های اخیر بحث خروج نیروی متخصص یکی از دغدغه‌های کشورهای در حال توسعه بوده است. "فرار مغزها" و یا "اعزام نیروی کار ماهر" دو نگرش به این پدیده در میان کشورها بوده است که بر اساس آن سیاست‌های متفاوتی را پی گرفته‌اند. کشورهای آسیای شرقی با توجه به جمعیت بالای خود با تسهیل و در مواقعی تشویق روند مهاجرت به کشورهای توسعه یافته‌ای از جمله کانادا موجب ایجاد شبکه‌های اجتماعی قدرتمند در کشور مقصد گردیده‌اند به گونه‌ای که این اجتماع ایجاد شده تلاش می‌کند با حفظ فرهنگ خود و حمایت از هر مهاجر تازه واردی که از کشور مبدا می‌آید، روزبه روز بر قدرت خود بیفزاید و با ایجاد یک خرده فرهنگ در کشور کانادا تا جای ممکن بر سیاست‌های آن کشور تاثیرگذار باشد. از دگر سو مهاجران کشورهایی که رهبران آن به این پدیده به عنوان "فرار مغزها" نگریسته‌اند، نه تنها موفق به ایجاد خرده فرهنگی نگردیده‌اند، که در بسیاری از مواقع با هم‌رنگ جماعت شدن با کشور مقصد، مشکلات بسیاری را برای مهاجران تازه وارد و مردمان سرزمین مادری نیز ایجاد کرده‌اند که البته این سخن، بحث گسترده‌ای را می‌طلبد که موضوع بحث این تحقیق نیست. روند مهاجرت از ایران نیز در طی سال‌ها و به دلایل گوناگون سیاسی و اجتماعی روندهای متفاوتی را تجربه کرده است و البته نگاه مسولان به این امر با توجه به سیاست‌های هر دوره، شکل متفاوتی را به خود گرفته است.

در سالیان اخیر و با رشد مراکز آموزش عالی و در پی آن سرازیر شدن نیروی کار تحصیلکرده جوان به بازار کار، نگرش متولیان امر به این پدیده نیز دستخوش تغییراتی شده

است و با ایجاد مراکز کاربایی بین‌المللی در پی نظامند کردن روند مهاجرت و به دنبال آن بهره‌برداری از پتانسیل آن باشند.

آن دسته از ایرانیانی که قصد مهاجرت به کانادا برای زندگی و کار را دارند، از روش‌های مختلف قانونی و غیرقانونی و از طرق مختلف مبادرت به این کار می‌کنند. افرادی به دنبال دریافت پناهندگی و یا ورود به صورت غیرقانونی و از مسیرهای پرخطر می‌روند و افرادی به دنبال ورود به کشور مهاجرپذیر بر اساس قوانین آن کشور می‌روند که البته این قوانین گاهی با قوانین کشور مبدا چندان همخوانی ندارد و بهتر بگوییم، کشور مبدا به دلایلی همچون خروج ارز (در نگاه نخست به آن) چندان تمایلی به اقدام افراد از این روش‌ها را ندارد هر چند که بر اساس قوانین نمی‌توان با این افراد برخورد کرد، چرا که کار ایشان کاری غیرقانونی تلقی نمی‌شود به مانند افرادی که تمایل به مهاجرت از روش سرمایه‌گذاری در کشور میزبان را دارند و بر عکس بعضی از این روش‌ها به مانند اقدام به مهاجرت از طریق رشته‌های فنی حرفه‌ای با استقبال مسولان مواجه می‌شود، چرا که در نگاه نخست موجب ارزآوری و انتقال دانش به کشور مبدا می‌شود که البته این روش‌ها و پیامدهای هر کدام نیاز به یک بررسی جامع و کامل دارد و نباید صرفاً با نگاهی سطحی به آن‌ها در مورد ویژگی‌های مثبت و منفی شان اظهارنظر کرده و حکم داد. به عنوان مثال متقاضیانی که از روش سرمایه‌گذاری اقدام به مهاجرت می‌کنند، در نگاه نخست موجب خروج ارز از کشور می‌شوند، اما از زاویه‌ای دیگر اگر این افراد دارای فرزندان باشند و بخواهند به جای دریافت اقامت دائم تنها برای فرزندان شان ویزای تحصیلی گرفته و ایشان را به کشوری به مانند کانادا بفرستند، جدا از مسایلی که از نظر فرهنگی ممکن است برای ایشان بوجود آید و احتمال بازگشت ایشان نیز بسیار کم‌رنگ شود، میزان ارزی که برای تحصیل و زندگی ایشان در مدتی کوتاه از کشور خارج می‌شود، چه بسا بیشتر از زمانی است که فرد اقدام به دریافت اقامت برای خود و خانواده اش از روش سرمایه‌گذاری کرده است، چرا که تنها هزینه تحصیلی فرد دارای اقامت یک دهم هزینه فردی است که با ویزای تحصیلی به کشور کانادا آمده است و این رقم چیزی در حدود هفت هزار دلار اختلاف را نشان می‌دهد از این رو باید با اطلاعات و دانش بیشتری در مورد این مسایل به اظهارنظر پرداخت.

پژوهش حاضر که براساس اطلاعات بدست آمده از متقاضیان مهاجرت به کشور کانادا از روش نیروی متخصص که با یکی از مراکز معتبر کاریابی بین المللی در ایران قرارداد بسته اند، تدوین شده است، در پی آن است که بداند کدام یک از عوامل اجتماعی و اقتصادی در انتخاب این شیوه مهاجرت نیروی کار به کانادا در طی سال‌های ۸۶ تا ۹۱ اثر بیشتری داشته است. آیا سن، جنس، وضعیت زناشویی، تعداد فرزندان، وجود خویشان و دوستان، آشنایی با زبان خارجی، زادگاه شهری و روستایی متقاضیان و نیز میزان سواد و رشته تحصیلی آنان در اقدام رسمی از طریق دفاتر مشاوره مهاجرت به کانادا موثر بوده‌اند و اگر بوده‌اند، این تاثیر به چه میزان بوده است؟

اهداف تحقیق

هدف کلی این مطالعه، شناخت عوامل اجتماعی مؤثر بر مهاجرت نیروی کار به کانادا طی سال‌های ۸۶ تا ۹۱ است.

هدف‌های جزئی:

- بررسی تاثیر سن بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا
- بررسی تاثیر جنس بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا
- بررسی تاثیر محل تحصیل بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا
- بررسی تاثیر شغل بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا
- بررسی تاثیر رشته تحصیلی بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا
- بررسی تاثیر میزان تحصیلات بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا
- بررسی تاثیر وضعیت زناشویی بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا
- بررسی تاثیر داشتن خویشان و دوستان در کانادا بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا
- بررسی تاثیر میزان آشنایی به زبان خارجی بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا
- بررسی تاثیر تعداد فرزندان بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا

- بررسی تاثیر محل اقامت بر انتخاب شیوه (روش) مهاجرت نیروی کار به کانادا

فرضیه‌های تحقیق

به نظر می‌رسد که عوامل اجتماعی بر مهاجرت نیروی کار به کانادا تاثیر دارد.

فرضیه‌های فرعی

۱- به نظر می‌رسد بین سن و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار رابطه وجود دارد.

۲- به نظر می‌رسد بین جنس و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار رابطه وجود دارد

۳- به نظر می‌رسد بین محل تحصیل افراد و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار رابطه وجود

دارد.

۴- به نظر می‌رسد بین تخصص (شغل) و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار رابطه وجود

دارد.

۵- به نظر می‌رسد بین رشته تحصیلی و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار رابطه وجود

دارد.

۶- به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار رابطه وجود

دارد.

۷- به نظر می‌رسد بین وضعیت زناشویی (تاهل) و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار رابطه

وجود دارد.

۸- به نظر می‌رسد بین داشتن قوم و خویش در کانادا و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار

رابطه وجود دارد.

۹- به نظر می‌رسد بین تعداد فرزندان و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار رابطه وجود دارد.

۱۰- به نظر می‌رسد بین محل اقامت و انتخاب شیوه مهاجرت نیروی کار رابطه وجود دارد.

چارچوب نظری پژوهش

ابعاد گسترده و پیچیدگی امر مهاجرت باعث شده تا محققان بی‌شمار مهاجرت را در

حوزه‌های مختلف بررسی کند. با توجه به اینکه تعاریف قراردادی مهاجرت بیشتر مبتنی بر ابعاد

زمانی و مکانی است، به زمانی جابجایی می‌تواند تلقی شود که تغییری را در موقعیت اقتصادی و اجتماعی فرد حرکت کننده به وجود می‌آورد (لوکاس و میر، ۱۳۸۴: ۱۲۷-۱۲۶). در مروری مبسوط بر مبانی نظری و تئوری‌های مرتبط به مهاجرت بر نظریه‌ها و آرای بسیاری از صاحب نظران تکیه و در تدوین مدل نظری و فرضیات تحقیق از آنها استفاده شده است. در ذیل به اجمال به برخی از این نظریه‌ها اشاره می‌شود.

- رویکرد کارکرد باوری

این رویکرد بر تبیین دلایل و پیامدهای مهاجرت استوار است. در رابطه با دلایل مهاجرت، کارکرد باوران فرضشان بر این است که تمام نیازهای اجتماعی در چارچوب نظام‌های اجتماعی آموخته می‌شوند. کنشگران در یک نظام به نیازهایی باور دارند که در آن نظام نمی‌توانند آنها را برآورده کنند. لذا ممکن است تحولات لازم برای کاهش ناهماهنگی بین احساس نیاز و امکان تحصیل آن در کنشگر یا در نظام و یا در هر دو اتفاق بیافتد از جمله طرفداران رویکرد کارکردگرایی می‌توان به صاحب نظران مکتب نوسازی اشاره نمود (لهسائی زاده، ۱۳۸۶: ۶۱).

- رویکرد وابستگی

رویکرد وابستگی نقطه مقابل دیدگاه نوسازی است که به بررسی توسعه نیافتگی پرداخته و بر نقش عوامل خارجی تاکید می‌کند، اما برخلاف کارکردگرایان نظریه پردازان اقتصاد سیاسی و پیروان «مکتب وابستگی» معتقدند که علت‌های مهاجرت را نمی‌توان از آثار آن جدا کرد. چون از یک طرف مهاجرت معلول توسعه نابرابر و از طرف دیگر خود عامل گسترش و تعمیق توسعه نابرابر است (لهسائی زاده، ۱۳۸۶: ۱۴).

- مدل جاذبه و دافعه

در این مدل اختلافات توسعه و سطح زندگی میان مراکز مهاجر فرست و مهاجر پذیر سبب دفع از منطقه و جذب به سوی منطقه‌ای دیگر می‌گردد. در این مدل فاصله جغرافیایی بسیار

حائز اهمیت بوده و هرچه مسافت کم تر باشد مهاجرت بیشتر انجام می شود (کلیگت، ۲۰۰۰). این مدل مهم ترین نظریه ای بود که در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم مورد توجه محافل علمی قرار گرفت و به دنبال آن اولین دیدگاه نظری حرکت های جغرافیایی انسان ها در جوامع، تحت عنوان مدل های جاذبه و دافعه ارائه گردید. در این مدل ها، نظریه پردازان به طور کلی به دو دسته عوامل توجه داشته اند:

الف- عواملی که باعث دافعه انسان از محل اسکان خود (منطقه مبدا) شده است.

ب- عواملی که باعث جذب آنها در منطقه مقصد می گردد.

براساس این نظریه، عوامل اقتصادی- فیزیکی نامناسب در یک مکان موجب می شود که افراد محل زندگی خود را ترک کرده و به مکان دیگری که از نظر اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی در شرایط بهتری هستند، نقل مکان کنند (حاج حسینی، ۱۳۸۵: ۳۷). همچنین روانشناسان اولین کسی بود که تلاش کرد مکانیزم مهاجرت را براساس اصول کلی موجود در قالب رویکرد «کارکرد گرایی» بیان نماید. وی مهاجرت را رفتاری عقلایی می داند که براساس قوانین «جذب و دفع» اتفاق می افتد. یعنی عوامل نامساعد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و طبیعی باعث دوری مردم از محل سکونت خود شده و بالعکس آنها را به نقطه ای که از این نظر شرایط مساعدی دارد، جذب می کند. لاوری و راجز نیز نظریه جذب و دفع را مورد آزمایش قرار دادند و شرایط اقتصادی و اجتماعی مبدأ و مقصد را ملحوظ داشتند. اگرچه نتایج حاصل از بررسی آنها محرک های اقتصادی را عامل مهاجرت در آمریکا می دانند، ولی برای یافتن علت های مهاجرت، پایه های عقلانی بیشتری را مورد نیاز می دانند. هر دو دریافتند که مهاجرت از مکان مبدأ به مکان مقصد رابطه مستقیم با سطح بیکاری در مکان های مبدأ و مقصد دارد (حاج حسینی، ۱۳۸۵: ۳۹).

- تئوری بازار کار دوگانه

تئوری پردازان بازار کار دوگانه معتقدند مهاجرت نیروی کار زمانی صورت می گیرد که در کشور مقصد، بازار کار دو گانه ای وجود دارد. بر اساس این تئوری مناطق یا کشورهای مهاجرت پذیر اغلب دارای بازار کار دو گانه ای می باشند: بخش نخست که اغلب افراد جامعه

میزبان تمایل به فعالیت در این بخش را دارند و بخش دومین یا ثانویه که افراد تمایل چندانی را برای فعالیت در این بخش از خود بروز نمی‌دهند، بر این اساس دولت مجبور است که برای پر کردن خلاء ناشی از کمبود نیروی کار در این بخش به نیروی کار خارجی روی آورد. بنابراین تمرکز اصلی تئوری بازار کار دوگانه بر این فرض استوار است که مهاجرت زمانی صورت می‌گیرد که تقاضا برای جذب نیرو در یک کار سطح پایین که شهروندان کشور مقصد تمایل به انجام آن کار ندارند، بوجود بیاید (ارشاد، ۱۳۸۰: ۴۸)

- نظریه سرمایه نیروی انسانی

نظریه سرمایه انسانی که در دهه ۱۹۶۰ برای تحلیل مهاجرت بکار گرفته شد، از دیدگاه برخی تحلیلگران برای نیروی انسانی پرورده بسیار مناسب شناخته شد. این نگرش با تلقی مهارت و تخصص انسان به عنوان کالایی در بازار عرضه و تقاضای کار، به تحلیل مهاجرت می‌پردازد. منظور آن است که نیروی انسانی پرورده برای دستاوردهای بهتر از جایی به جای دیگر می‌رود تا بیش‌ترین بازدهی را داشته باشد. بنابراین، تصمیم‌گیری افراد متخصص به مهاجرت، به مثابه نوعی تصمیم‌گیری برای سرمایه‌گذاری و بهره‌برداری از آن تلقی می‌شود (ارشاد، ۱۳۸۰: ۴۸).

- نظریه بین‌المللی مهاجرت

نظریه مهم دیگر در تبیین مهاجرت «نظریه بین‌المللی مهاجرت» نام دارد. از ویژگی‌های این نظریه دید وسیعتر آن نسبت به پدیده مهاجرت است. که مهاجرت بین‌المللی را از مهاجرت داخلی متمایز می‌کند و مهاجرت بین‌المللی را بیشتر تحت نفوذ و کنترل سیاسی و اداری می‌داند. بر این اساس مهاجرت بین‌المللی عبارتست از «تغییر محل اقامت» ضمن عبور از مرزهای سیاسی برای مدت بیش از یکسال. توجه به مهاجرت‌های بین‌المللی از آنرو مهم است که چنین مهاجرت‌هایی معمولاً بوسیله مقررات قانونی که در برگیرنده سیاست‌های کشورهاست تعدیل می‌شود (وحیدی، ۱۳۶۴: ۱۱). در «مهاجرت بین‌المللی» یک فرآیند ساختاری برای کشورهای مهاجر فرست و هم برای کشورهای مهاجرپذیر است. این شکل از

مهاجرت موقتی نیست و محدود به منطقه خاصی نمی‌شود، بلکه یک عنصر ساختاری برای اقتصاد کنونی است و نفوذ کشور مهاجرپذیر و مهاجرفرست را به وسیله اقتصاد جهانی معلوم می‌کند (لهسایی زاده، ۱۳۶۸: ۲۶۰).

روش پژوهش

با توجه به اهداف و مقاصدی که هر پژوهش دنبال می‌کند، هریک از مفاهیم و متغیرها در آن تحقیق به روش ویژه و متناسب خود نیازمند است. طبیعتاً دستیابی به اهداف این تحقیق در گرو نگرش و ادبیات نظری و تجربی مناسب است. در این بخش پژوهش، جامعه آماری جمعیت نمونه، واحدهای نمونه‌گیری، ابزارها و شاخص‌های اندازه‌گیری، چگونگی جمع‌آوری اطلاعات و روش‌های آماری تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق بیان خواهند شد. با توجه به موضوع مورد بررسی در این تحقیق، جامعه آماری (جامعه هدف) تمامی متقاضیان مهاجرت به کانادا را شامل می‌شود. در این پژوهش نمونه‌گیری در دو مرحله انجام شد. در مرحله نخست از میان دفاتر مشاوره شغلی و کاریابی غیر دولتی خارجی یا همان دفاتر کاریابی بین‌المللی که تعدادشان بنا بر آمار انجمن صنفی این دفاتر تا ابتدای سال ۹۲؛ در کشور ۷۸ دفتر و در تهران ۵۶ دفتر برای اعزام افراد به تمامی کشورهای مهاجرپذیر و یا جذب‌کننده نیروی کار بوده است، یکی از معتبرترین و شناخته شده‌ترین این دفاتر که در حوزه اعزام نیروی کار به کانادا فعالیت می‌کند، انتخاب شد و از میان ۱۱۰۸ تعداد پرونده اعزام به کانادا، به کمک فرمول حجم نمونه کوکران تعداد ۲۷۷ پرونده برای تحلیل‌های آماری حجم نمونه انتخاب و مورد استفاده قرار گرفت. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از روش نرم افزار SPSS انجام شده است. شایان ذکر است که سؤالات باز پرسشنامه ابتدا مقوله‌بندی و کدگذاری شده و سپس همراه با سؤالات بسته، عملیات ورود داده‌ها صورت گرفته است. پس از ورود اطلاعات با استفاده از نرم افزار مذکور، تجزیه و تحلیل داده‌ها در سطح توصیفی مورد تفسیر قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش

- یافته‌های توصیفی پژوهش

در بحث یافته‌های توصیفی آمار متغیرهای جمعیت‌شناختی مهم ارایه شده است. دانشگاه محل تحصیل یکی از این متغیرهاست که بر اساس یافته‌های پژوهش بیشترین میزان فراوانی ۴۵/۵ درصد مربوط به تحصیل در دانشگاه دولتی است و دانشگاه‌های مادر نیز با اختلاف کمی در جایگاه دوم قرار دارد. در مورد مشاغل نیز مدیران و متخصصان و کارمندان با ۹۳/۵ درصد فراوانی در جایگاه اول مهاجرت بوده‌اند. در مورد رشته‌های تحصیلی مهاجرت‌کنندگان نیز حوزه‌های پزشکی با ۴۵/۵ درصد بیشترین فراوانی و پس از آن فنی و مهندسی‌ها با ۳۲/۵ درصد در جایگاه دوم قرار دارند. توزیع جمعیت نمونه بر حسب میزان تحصیلات نشان می‌دهد که مقطع لیسانس ۴۱/۲ از مهاجران و پس از آن مقاطع ارشد و دکتری بیشترین فراوانی را دارد. به لحاظ سنی هم ۲۵-۳۴ ساله ۵۰ درصد کل فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند و توزیع جنسیتی برابری نیز وجود دارد. در نهایت به لحاظ تسلط به زبان خارجی، تسلط به زبان انگلیسی دارای ۹۵ درصد کل فراوانی است.

یافته‌های استنباطی مربوط به سؤال‌های پژوهش

آمار استنباطی نشان می‌دهد که آیا الگوهای توصیف شده در نمونه، کاربردی در مورد جمعیتی که نمونه از آن انتخاب شده و همچنین الگوها و فرآیندهای کشف شده در نمونه در جمعیت هم کاربرد دارند یا خیر. همچنین آمار استنباطی ما را قادر به استنباط ویژگی‌های جمعیت از روی ویژگی‌های نمونه می‌کند. در این بخش از پژوهش، که به تحلیل استنباطی داده‌ها اختصاص داده شده است، به بررسی رابطه بین متغیرها پرداخته می‌شود و با استفاده از تکنیک آمار استنباطی همچون آزمون کای اسکویر (خی دو) و تحلیل عاملی رابطه متغیرها تحلیل خواهد شد.

فرضیه اول پژوهش

۱- به نظر می‌رسد بین گروه سنی و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد.

از آنجایی که متغیر وابسته تحقیق شیوه مهاجرت بوده و این متغیر در سه بعد مهاجرت شغلی و مهاجرت تحصیلی و مهاجرت اجتماعی سنجیده شده و در سطح سنجش اسمی قرار دارد و متغیر دارای فراوانی مشاهده شده است از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می کنیم. همچنین گروه سنی نیز توسط محقق به گروه های جوان و میان سال بزرگ سال کد گذاری شده اند و عملاً این متغیر نیز در سطح سنجش اسمی قرار داده شده است. طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها به طور معنی داری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۱- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین گروه سنی و شیوه مهاجرت

مقدار کای اسکویر	درجه آزادی	سطح معنی داری	
۱۶/۴۱۱	۴	۰/۰۳۷	گروه سنی و شیوه مهاجرت

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین گروه سنی و شیوه مهاجرت نشان می دهد که مقدار کای اسکویر ($\chi^2=16/411$) که در سطح معناداری ($P=0/037$) با درجه آزادی ۴ است و این به این معنی است رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد، چرا که سطح معناداری در این جدول کمتر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

فرضیه دوم پژوهش

۲- به نظر می رسد بین جنسیت و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد.

با توجه به سطح سنجش دو متغیر در مقیاس اسمی از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می کنیم. در این آزمون طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها بطور معناداری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۲- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین جنسیت و شیوه مهاجرت

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار کای اسکویر	جنسیت و شیوه مهاجرت
۰/۰۰۹	۲	۱۱/۴۷۵	

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین جنسیت و شیوه مهاجرت نشان می‌دهد که مقدار کای اسکویر ($\text{Chi-Square}=11/475$) که در سطح معناداری ($P=0/009$) با درجه آزادی ۲ است و این به این معنی است رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد، چرا که سطح معناداری در این جدول کمتر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

فرضیه سوم پژوهش

۳- به نظر می‌رسد بین محل تحصیل افراد و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد. از آنجایی که متغیر مستقل و وابسته تحقیق هر دو در سطح سنجش اسمی قرار دارند و هر دو متغیر دارای فراوانی مشاهده شده هستند از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می‌کنیم. در این آزمون نیز طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می‌شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها بطور معنی داری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۳- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین محل تحصیل افراد و شیوه مهاجرت

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار کای اسکویر	محل تحصیل افراد و شیوه مهاجرت
۰/۰۶۵	۸	۱۳/۶۸۰	

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین محل تحصیل و شیوه مهاجرت نشان می‌دهد که مقدار کای اسکویر ($\text{Chi-Square}=13/680$) که در سطح معناداری

($P = 0/65$) با درجه آزادی ۸ است و این به این معنی است رابطه معناداری بین دو متغیر وجود ندارد، چرا که سطح معناداری در این جدول بیشتر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

فرضیه چهارم پژوهش

۴- به نظر می‌رسد بین تخصص افراد (شغل) و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد. از آنجایی که متغیر مستقل و وابسته تحقیق هر دو در سطح سنجش اسمی قرار دارند و هر دو متغیر دارای فراوانی مشاهده شده هستند از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می‌کنیم. در این آزمون نیز طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می‌شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها بطور معنی داری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۴- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین تخصص افراد (شغل) و شیوه مهاجرت

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار کای اسکویر	تخصص افراد (شغل) و شیوه مهاجرت
۰/۰۵۰	۹	۱۶/۷۶۹	

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین تخصص افراد (شغل) و شیوه مهاجرت نشان می‌دهد که مقدار کای اسکویر ($\text{Chi-Square} = 16/769$) که در سطح معناداری ($P = 0/049$) با درجه آزادی ۸ است و این به این معنی است که با احتیاط بیشتر می‌توان گفت که رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد، چرا که سطح معناداری در این جدول برابر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

فرضیه پنجم پژوهش

۵- به نظر می‌رسد بین رشته تحصیلی و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد.

از آنجایی که متغیر مستقل و وابسته تحقیق هر دو در سطح سنجش اسمی قرار دارند و هر دو متغیر دارای فراوانی مشاهده شده هستند از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می‌کنیم. در این آزمون نیز طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می‌شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها بطور معنی داری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۵- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین رشته تحصیلی و شیوه مهاجرت

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار کای اسکویر	رشته تحصیلی و شیوه مهاجرت
۰/۴۰۹	۸	۹/۸۸۴	

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین رشته تحصیلی و شیوه مهاجرت نشان می‌دهد که مقدار کای اسکویر ($\text{Chi-Square}=9/884$) که در سطح معناداری ($P=0/409$) با درجه آزادی ۸ است و این به این معنی است که می‌توان گفت که رابطه معناداری بین دو متغیر وجود ندارد، چرا که سطح معناداری در این جدول بیشتر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

فرضیه ششم پژوهش

۶- به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد. از آنجایی که متغیر مستقل در سطح سنجش ترتیبی و متغیر وابسته تحقیق در سطح سنجش اسمی قرار دارند و هر دو متغیر دارای فراوانی مشاهده شده هستند از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می‌کنیم. در این آزمون نیز طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می‌شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها بطور معنی داری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۶- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین میزان تحصیلات و شیوه مهاجرت

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار کای اسکویر	تحصیلات و شیوه مهاجرت
۰/۰۰۰	۶	۲۶/۲۸۳	

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین تحصیلات افراد و شیوه مهاجرت نشان می دهد که مقدار کای اسکویر ($\text{Chi-Square}=26/283$) که در سطح معناداری ($P=0/000$) با درجه آزادی ۶ است و این به این معنی است که با اطمینان ۹۹ درصد می توان گفت که رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد، چرا که سطح معناداری در این جدول کمتر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

فرضیه هفتم پژوهش

۷- به نظر می رسد بین وضعیت زناشویی (تاهل) و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد. از آنجایی که متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق هر دو در سطح سنجش اسمی قرار دارند و هر دو متغیر دارای فراوانی مشاهده شده هستند از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می کنیم. در این آزمون نیز طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها بطور معناداری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۷- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین وضعیت تاهل و شیوه مهاجرت

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار کای اسکویر	وضعیت (تاهل) و شیوه مهاجرت
۰/۰۰۰	۵	۳۹/۴۹۷	

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین وضعیت زناشویی (تاهل) و شیوه مهاجرت نشان می دهد که مقدار کای اسکویر ($\text{Chi-Square}=39/497$) که در

سطح معناداری ($P=0/000$) با درجه آزادی ۵ است و این به این معنی است که با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد، چرا که سطح معناداری در این جدول کمتر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

فرضیه هشتم پژوهش

۸- به نظر می‌رسد بین داشتن قوم و خویش در کانادا و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد.

از آنجایی که متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق هر دو در سطح سنجش اسمی قرار دارند و هر دو متغیر دارای فراوانی مشاهده شده هستند از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می‌کنیم. در این آزمون نیز طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می‌شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها بطور معنی داری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۸- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین داشتن قوم و خویش در کانادا و شیوه مهاجرت

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار کای اسکویر	
۰/۰۳۸	۳	۷/۱۸۹	داشتن قوم و خویش در کانادا و شیوه مهاجرت

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین داشتن قوم و خویش در کانادا و شیوه مهاجرت نشان می‌دهد که مقدار کای اسکویر ($\text{Chi-Square}=7/189$) که در سطح معناداری ($P=0/038$) با درجه آزادی ۳ است و این به این معنی است که با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد، چرا که سطح معناداری در این جدول کمتر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

فرضیه نهم پژوهش

۹- به نظر می‌رسد بین بعد خانوار و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد. از آنجایی که متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق هر دو در سطح سنجش اسمی قرار دارند و هر دو متغیر دارای فراوانی مشاهده شده هستند از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می‌کنیم. در این آزمون نیز طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می‌شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها بطور معنی داری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۹- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین بعد خانوار و

شیوه مهاجرت

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار کای اسکویر	
۰/۰۰۰	۶	۳۲۹/۳۱۲	بعد خانوار و شیوه مهاجرت

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین وضعیت بعد خانوار و شیوه مهاجرت نشان می‌دهد که مقدار کای اسکویر ($\text{Chi-Square}=329/312$) که در سطح معناداری ($P=0/000$) با درجه آزادی ۶ است و این به این معنی است که با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که رابطه معناداری بین دو متغیر وجود دارد، چرا که سطح معناداری در این جدول کمتر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

فرضیه دهم پژوهش

۱۰- به نظر می‌رسد بین محل اقامت و انتخاب شیوه مهاجرت رابطه وجود دارد. از آنجایی که متغیر مستقل در سطح سنجش ترتیبی و متغیر وابسته تحقیق در سطح سنجش اسمی قرار دارند و هر دو متغیر دارای فراوانی مشاهده شده هستند از آزمون کای اسکویر (خی دو) استفاده می‌کنیم. در این آزمون نیز طبقه بندی هر یک از متغیرها باید به صورتی باشد

که هر فرد فقط در یک طبقه قرار گیرد. در آزمون کای اسکویر این امر آزمون می‌شود که آیا الگوی مشاهده شده رویدادها بطور معناداری با آنچه که به صورت تصادفی انتظار داریم متفاوت است یا خیر؟

جدول ۱۰- خروجی تحلیل آماری آزمون خی دو برای بیان رابطه بین وضعیت محل

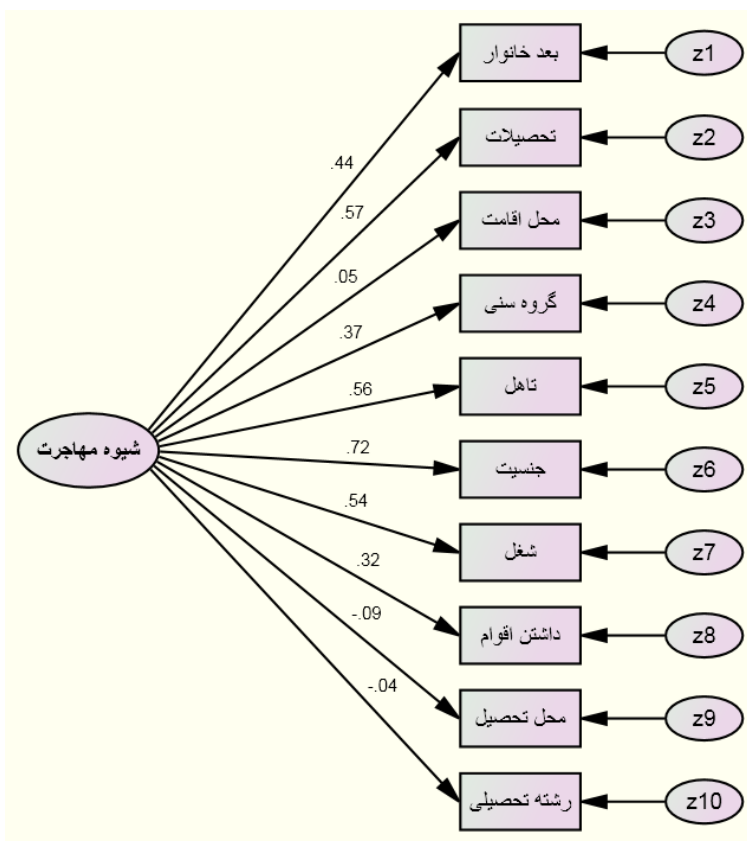
اقامت و شیوه مهاجرت

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار کای اسکویر	
۰/۲۸۸	۳	۳/۷۶۴	محل اقامت و شیوه مهاجرت

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول فوق برای بررسی رابطه بین وضعیت محل اقامت و شیوه مهاجرت نشان می‌دهد که مقدار کای اسکویر ($\text{Chi-Square}=3/764$) که در سطح معناداری ($P=0/288$) با درجه آزادی ۳ است و این به این معنی است که با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که رابطه معناداری بین دو متغیر وجود ندارد، چرا که سطح معناداری در این جدول بیشتر از ۵ درصد خطای معیار مورد پذیرش است.

مدل کلی پژوهش

به منظور تعیین شدت و جهت تأثیر متغیرهای مستقل بر نوع و شیوه مهاجرت در شهروندان تهرانی مراجعه کننده به دفاتر مهاجرتی و کارمایی از یک مدل تحلیل عاملی مرتبه اول بهره گرفته شده است که این مدل، یک مدل اندازه گیری بوده و جزیی از مدل ساختاری است که نحوه سنجش یک متغیر پنهان را با استفاده از دو یا تعداد بیشتری متغیر مشاهده شده تعریف می‌کند. همچنین می‌توان گفت در مدل اندازه گیری مشخص می‌شود که تعداد متغیرهای مشاهده شده برای یک متغیر پنهان تا چه حد تحت تأثیر متغیر پنهان مورد نظر و تا چه حد تحت تأثیر متغیر خطا هستند.

شکل ۱- مدل عاملی تأییدی مرتبه اول برای اندازه گیری مقیاس شیوه مهاجرت با خروجی استاندارد

در این مدل مقدار ضرایب به صورت استاندارد محاسبه شده است. در میان متغیرهای مشاهده شده بیرونی مدل که به عبارتی، گویه‌های توصیفی از ویژگی‌های افراد که متغیرهای مستقل این پژوهش به حساب می‌آیند، را شامل می‌شوند، می‌توان گفت این پارامتر نوعی وزن رگرسیونی است که در واقع نشان دهنده کوارینانس یا ضریب همبستگی هر متغیر مشاهده شده با متغیر پنهان شیوه مهاجرت است. به بیان دیگر، همان شاخصی است که به نام بارعاملی نیز خوانده می‌شود. از بین این متغیرها جنسیت با ضریب 0.72 دارای بیشترین همبستگی با متغیر شیوه مهاجرت است. به عبارت دیگر، برای تبیین متغیر شیوه مهاجرت بیشترین وزن را دارند.

همچنین متغیرهای محل اقامت، رشته تحصیلی و محل تحصیل با ضرایب پایین دارای کمترین همبستگی با متغیر شیوه مهاجرت هستند و بر این اساس هیچ گونه وزنی در محاسبات مربوط به این متغیر نداشته‌اند، لازم به ذکر است که نمرات این گویه با سایر گویه‌های دارای بار مثبت، هماهنگ شده‌اند.

جدول ۱۱- برآورد وزن‌های رگرسیونی متغیر شیوه مهاجرت با نرم‌افزار Amos

		Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
	<---	1.000				
بعد خانوار	<---	.841	.245	3.430	***	
تحصیلات	<---	.169	.354	.478	.633	
محل اقامت	<---	.683	.255	2.682	.007	
گروه سنی	<---	1.091	.320	3.414	***	
تاهل	<---	1.237	.333	3.712	***	
جنسیت	<---	.807	.240	3.354	***	
شغل	<---	.531	.219	2.421	.015	
داشتن اقوام در کانادا	<---	-.241	.314	-.768	.443	
محل تحصیل	<---	-.131	.348	-.376	.707	
رشته تحصیلی	<---					

مقدار (C.R) مقداری است که با نسبت بحرانی خوانده می‌شود. این مقدار که از محاسبه نسبت مقدار برآورد شده غیر استاندارد برای پارامتر Estimate به خطای معیار (S.E) محاسبه شده برای همان پارامتر حاصل می‌شود، نشان می‌دهد که در صورت رد فرضیه صفری که مقدار این پارامتر را برابر صفر قرار می‌دهد تا چه حد احتمال خطا وجود دارد. مقادیر کمتر از ۵ درصد در قسمت (P) به معنای تایید فرضیه تاثیر مقادیر مستقل بر متغیر وابسته است. در جدول فوق قضاوت کردن به وجود تفاوت معنادار بین ضریب محاسبه شده و صفر؛ به خطایی کمتر از ۵ درصد منجر می‌شود. با توجه به اینکه تا ۵ درصد میزان خطا قابل قبول است، بنابراین نتیجه نهایی این است که پارامتر محاسبه شده در هفت مورد دارای تفاوت معنادار با صفر است

و در متغیر محل اقامت، محل و رشته تحصیل این تفاوت معنادار نبوده است و در تاثیر چندانی بر شیوه مهاجرت افراد نداشته‌اند.

نتیجه‌گیری

رویکرد چرخه زندگی مبتنی بر این است که مهاجرت در مراحل خاصی در زندگی افراد اتفاق می‌افتد. برای مثال، جوانانی که تازه وارد نیروی کار شده و یا ازدواج کرده‌اند، برای مهاجرت مستعدتر هستند. گایل موتو در زمینه روابط بین سن و تمایل به مهاجرت نشان داد که احتمال شروع مهاجرت‌های طولانی مدت از سن ۱۵ سالگی به آرامی شروع شده و در بین سنین ۳۹-۳۵ سالگی حدود ۳۰ درصد مهاجرت‌ها را شامل می‌شود که ممکن است این نسبت حتی بالاتر هم برود (گایل موتو، ۱۹۸۸: ۹۴). پدیده مهاجرت نیروی تحصیلکرده و متخصص از کشوری به کشور دیگر در سرتاسر جهان جریان دارد و تنها مختص به کشورهای در حال توسعه نیست، بنابراین آنچه مهم است نحوه برخورد با این پدیده است. مساله مهاجرت نیروهای متخصص برای کشورهای توسعه یافته چندان بحران آفرین نیست، چرا که اگر این کشورها نخبگانی را از دست دهند، توانایی جذب نیروهای متخصص یا به اصطلاح مبادله مغزها را دارند در صورتی که کشورهای در حال توسعه، نه توان حفظ نخبگان را دارند، نه امکان و توان جذب نخبگان و متخصصان دیگر کشورها را، به این دلیل مساله مهاجرت این نیروها، گاه صدمات جبران ناپذیری را به کشورهای در حال توسعه وارد می‌کند. بنابراین کشورهای در حال توسعه برای خروج از بحران مهاجرت نیروهای متخصص و با تجربه ناگزیر به نگاهی درونی و ایجاد تحولی ساختاری در ابعاد اقتصادی و اجتماعی کشور خود هستند. این کشورها در برابر جاذبه آن سوی مرزها نمی‌توانند کاری انجام دهند و حق هر انسانی است که در جستجوی تکامل و بهبودی باشد. کشورهای در حال توسعه چاره‌ای جز از میان برداشتن دافعه‌های خود ندارند. نخبگان کاری و علمی هنگامی مهاجرت می‌کنند که گزینه‌ای جز رفتن ندارند و کشورهای در حال توسعه باید این گزینه را از ناخودآگاه مردمان شان حذف کنند. جذب و نگهداری نیروی انسانی مستلزم به کارگیری و اجرای یک مدیریت صحیح با بهره‌گیری از یک کادر کارشناس در امر شناخت و بهره‌وری بهینه از نیروی انسانی متخصص

است. ریشه یابی علت‌ها و عوامل دفع نیروی انسانی و مقابله جدی با آن از اولین گام‌های مدیریت و اداره منابع انسانی به شمار می‌آید. از سوی دیگر تقویت روند چرخش نخبگان از طریق توسعه ارتباطات علمی - بین‌المللی راهبرد دیگری است که می‌تواند به عنوان مقدمه‌ای برای جذب نیروهای توانمند پی‌گیری شود. کشورهای در حال توسعه از طریق راهکارهای مبتنی بر چرخش نخبگان، هم‌چون برنامه‌های تقویت شبکه‌های علمی متخصصان داخلی و مهاجران متخصص بر حسب رشته‌های مختلف علمی، تاسیس مرکز یا دپارتمان ترجمه و انتقال تجارب، نوآوری‌ها و اختراعات مهاجران متخصص، برگزاری سالیانه و ادواری گردهمایی‌های و نشست‌های متعدد از طریق فراخوان متخصصان داخلی و مهاجران متخصص و در نهایت دعوت از متخصصان مقیم در خارج برای حضور در عرصه‌های علمی و آموزشی می‌توانند از منابع انسانی متخصص یا دارایی بالقوه خود که در خارج از مرزهایشان مستقر است، در فرآیند توسعه به نحوی مفید و موثر بهره‌گیرند. به هر حال، با توجه به نقش کلیدی نیروی انسانی متخصص در توسعه اقتصادی پایدار، پدیده مهاجرت نخبگان برای کشورهای در حال توسعه ضایعه بزرگی است که می‌بایست برای جلوگیری از پیشرفت آن بدون دفع وقت اقدام کنند و یا دست کم با برنامه ریزی درست و بهره‌گیری از این پتانسیل، این تهدید را به یک فرصت تبدیل نمایند و با اعزام نیروی کار افزون بر ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، به دنبال صدور فرهنگ در کنار انتقال فن آوری و ارز به داخل کشور باشند و بدون شک آن چه سبب تبدیل مهاجرت متخصصان به بحران بزرگی برای کشورهای در حال توسعه می‌شود، برخورد انفعالی با این مساله است، چرا که منابع انسانی بنا به اذعان کارشناسان اقتصادی و سیاسی، مهمترین سرمایه هر کشور است؛ چنانچه آلمان و ژاپن را پس از جنگ‌های بزرگ، هیچ سرمایه فیزیکی جز نیروی انسانی همان کشورها، احیا نکرد. یکی از پیامدهای مهم مهاجرت برای کار، از دست رفتن فرصت‌ها و مهارت‌های مورد نیاز در شهر یا کشور مهاجر فرست و پایین ماندن تولید ناخالص ملی و درآمد سرانه است. ایجاد فشار بر بازارهای کار و تأثیر بر رشد جمعیت و الگوهای آن و نیز تأثیر بر تقسیم کار بین زنان و مردان در شهر یا کشور مهاجرپذیر، از اثرات دیگر این مهاجرت است. تهی شدن کشور از نیروی کار متخصص، از دیگر پیامدهای ناشی از مهاجرت است که در واقع خود، معلول بی‌کاری و یا عدم رضایت

شغلی است. کارگری که در یک فن، متخصص است، هزینه‌های زیادی را بر اقتصاد کشور تحمیل کرده تا کارآزموده شده است و در حقیقت، سرمایه کشور محسوب می‌شود. تجربه کشورهای صنعتی نشان داده که بدون توجه به کارگران، نمی‌توان صنعتی شد. توجه به نیازهای کارگران، موجب بازدهی بیشتر آنان و به تبع آن، توسعه صنعتی کشور است و در این زمینه می‌توان از تجربیات کشورهای صنعتی نیز استفاده کرد. در کشورهای جهان سوم، عمدتاً به کارهای فکری و تحقیقی عمیق در زمینه‌های علوم اجتماعی و انسانی اهمیت داده نمی‌شود. در نتیجه، در بلندمدت، بازار کار از نیروهایی که به واقع، جامعه نیازمند آنان است تهی می‌شود. از سوی دیگر، بیشترین تبلیغات و سرمایه گذاری‌ها در این جوامع، بر آموزش عالی در غیر علوم انسانی متمرکز است. در این رشته‌ها نیز به دلیل نداشتن دانش فنی بالا و به روز نبودن، در مرحله عمل موفقیت چندانی کسب نمی‌شود. این همه در حالی است که بخش اعظم نیروهای ماهر مورد نیاز، در بخش اداری جامعه و در بخش علوم انسانی و اجتماعی است یعنی همان رشته‌هایی که معمولاً اقبالی به سرمایه گذاری از سوی دولت و تبلیغات عمومی در آنها صورت نمی‌گیرد و از این رو موجب هر چه بیشتر دوری جستن نخبگان از آنها می‌شود و نتیجه این فرآیند، ورود موج عظیمی از نیروهای غیرکارآمد به بدنه اجرایی کشور است که کمتر توانایی برای تحول جامعه دارند.

منابع

- ۱- آزاد ارمکی، نقی. (۱۳۷۶). نظریه جامعه‌شناسی، انتشارات اجتماع، تهران
- ۲- امانی، مهدی. (۱۳۵۴). لغت نامه جمعیت‌شناسی، انتشارات، دانشگاه اصفهان
- ۳- پولارد، اچ. (۱۳۷۱). روشهای تحلیلی جمعیت، انتشارات مرکز نشر دانشگاه شیراز.
- ۴- تودارو، مایکل. (۱۳۶۷). مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه، ترجمه مصطفی سرمدی و پروین رئیس فرد، مؤسسه کار و تأمین اجتماعی، تهران
- ۵- توسلی، غلام عباس. (۱۳۶۹). نظریه‌های جامعه‌شناسی، انتشارات سمت.
- ۶- جعفری معطر، فریدون. (۱۳۸۷). مهاجرت نخبگان، نشر تهران، مؤسسه تحقیقات علوم

- ۷- حاج حسین، حسین. (۱۳۸۵). سیری در نظریه‌های مهاجرت، فصلنامه راه‌بید شماره ۴۱ پاییز ۱۳۸۴
- ۸- خباز بهشتی، زهرا. (۱۳۸۰). مهاجرت؛ بررسی مشکلات مهاجران در جهان، تهران: آشیانه کتاب.
- ۹- خضری، محمد. (۱۳۸۰). دلایل و پیامدهای اقتصادی فرار مغزها، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۱۴.
- ۱۰- خلیلی، رضا. (۱۳۸۰). مهاجرت نخبگان، در عصر اطلاعات، بازاندیشی و فرصتها، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۴.
- ۱۱- ریترز، جورج. (۱۳۷۶). نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن تلاشی، انتشارات علی، تهران.
- ۱۲- زارع، بیژن. (۱۳۸۸). جمعیت‌شناسی اقتصادی، اجتماعی ایران، انتشارات سمت، تهران
- ۱۳- زنجانی، حبیب‌اله. (۱۳۷۶). مهاجرت، انتشارات سمت، تهران.
- ۱۴- زنجانی، حبیب‌اله. (۱۳۸۰). تحلیل جمعیت‌شناختی، انتشارات سمت، تهران
- ۱۵- ساروخانی، باقر. (۱۳۷۰). دایره‌المعارف علوم اجتماعی چاپ دوم، تهران، کیهان
- ۱۶- ساقیان، مرضیه. (۱۳۷۷) کانادا، تهران، وزارت امور خارجه
- ۱۷- شیخی، محمد تقی. (۱۳۶۹). جامعه‌شناسی جهان سوم، انتشارات اشراقی، تهران
- ۱۸- شیخی، محمد تقی. (۱۳۶۹). جامعه‌شناسی جهان، انتشارات سمت، تهران
- ۱۹- علی‌آبادی، علی. (۱۳۸۰). مزار مغزها در عصر جهانی شدن، انتشارات اطلاعات، تهران
- ۲۰- فیض‌اربابی، اسماعیل و گودرزی، محسن. (۱۳۷۰). بررسی اجمالی متخصصان ایرانی خارج از کشور، معاونت امور اقتصادی، سازمان برنامه و بودجه
- ۲۱- کاستلز، استفان؛ دیوید سون، آلیسر. (۱۳۸۲). شهروندی مهاجرت، جهانی شدن و سیاست تعلق، ترجمه: فرامرز تقی‌لو، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۲۲- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷). پیامدهای مدرنیت، ترجمه محسن ثلاثی.
- ۲۳- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری تهران نشر نی

- ۲۴- لوکاس، دیوید؛ پاول، میر. (۱۳۸۴).، در آمدی بر مطالعات جمعیتی، مترجم: حسین محمودیان، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۲۵- لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۶۶). نظریات مهاجرت، انتشارات نوید، شیراز.
- ۲۶- مجتهد زاده، پیروز. (۱۳۸۰). فرار مغزها، چستی، چرایی و چگونگی، فصلنامه مطالعات راهبری، شماره ۱۴.
- ۲۷- مشایخی، علی نقی. (۱۳۸۴). استفاده از سرمایه‌های مهاجر، نشر منابع انسانی، شماره اول
- ۲۸- نیکو لیناکس، ماریوس. (۱۳۸۰). یادداشت‌های در جهت ارایه یک نظریه عمومی مهاجرت در سرمایه داری مأخذ ترجمه: عبدالعلی لهسایی زاده، نظریات مهاجرت) شیراز
- ۲۹- وحیدی، پریدخت. (۱۳۶۴). مهاجرت بین المللی و پیامدهای آن، ناشر سازمان برنامه و بودجه، تهران.
- ۳۰- ویکسن، جان. (۱۳۸۵). جمعیت: مقدمه‌ای بر مفاهیم موضوعات، مترجم: الهه میرزایی، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت برنامه ریزی، تهران.